Povara demolărilor

Muzeograf drd. CLAUDIA POPESCU

„Poți strânge o albină în mână până când se sufocă. Nu se va sufoca însă fără să te înțepe. Este un lucru mic, vei spune. Da, este un lucru mic. Dar dacă nu te-ar înțepa, în scurt timp nu ar mai exista albine." (Jean Paulhan)

În anii 80, au fost unele voci care au considerat că arhitecții și inginerii au fost cel puțin parțial răspunzători pentru demolări. Această atitudine era o parte a sindromului „cetățeanului ostatic" care nu putea crede că autoritățile sunt criminale și prefera să dea vina pe intermediari.[1] Adevărul este că puterea de decizie a arhitecților era foarte mică în anii 80. Erau ori ignorați, ori simpli executanți ai indicațiilor incoerente venite „de sus". Au existat și excepții, cum ar fi Anca Petrescu (care a făcut exces de zel). Și totuși, Anca Petrescu a fost propulsată de alegători să lucreze tocmai în clădirea care a fost cauza atâtor distrugeri (și pe care aceasta o considera copilul ei). Lucrul nu este chiar atât de ciudat, dacă avem în vedere că, odată cu remodelarea Bucureștiului, „se schimbau oamenii, se schimbau obiceiurile, se schimbau criteriile, se schimbau idealurile"[2].

Regimul comunist a fost o dictatură și, ca atare, opoziția profesioniștilor (arhitecți, urbaniști, constructori, istorici, muzeografi etc.) la ordinele superiorilor nu putea fi fățișă. Orice opoziție putea însemna pierderea locului de muncă sau, în cazuri extreme, cum a fost acela al inginerului Gheorghe Ursu, care a încercat să prevină un dezastru național,

1 Mădălin Hodor. *După cutremur (II) Ceaușescu a lăsat Bucureștiul să moară*. Disponibil online la adresa: https://revista22.ro/dosar/dup-cutremur-ii-ceausescu-a-lsat-bucurestiul-s-moar

2 Radu Ștefănescu. Sufletul acelor locuri atunci a dispărut. În: Pop, Georgeta (edit.). *Esența unui oraș: despre demolări, case și oameni în București*. București: Fundația Academia Civică, 2016, p. 187

pierderea vieții.[3] Dar un respect și o dorință firească de a salva ce se mai putea salva din vechile clădiri a existat mai ales în rândul celor care înțelegeau valoarea clădirilor și a interioarelor lor: „erau inginerii șefi de la I.C.R.A.L.-uri, care supravegheau și cărora le sângera inima când vedeau ce se strică, pentru că ăștia erau oameni apropiați de construcții, de materiale, de componente."[4]

Neșansa arhitectului Cezar Lăzărescu (și a Bucureștiului) a fost că, o lună înainte de prezentarea machetei pentru noul centru Civic în Sala Frescelor din IAIM, la postul de radio Europa Liberă (4 martie 1979) se arunca o bombă: era făcută publică încetarea consolidării clădirilor după cutremurul din 1977, informație atribuită unui arhitect (pentru a proteja identitatea inginerului Ursu). Arhitecții au fost primii supravegheați pentru identificarea sursei[5] și, odată cu aceasta, s-a statornicit în mintea dictatorului neîncrederea în această profesie. De fapt, acesta a decis oprirea consolidării după cutremur, tocmai pentru ca toate resursele umane și materiale să se poată concentra în direcția Centrului Civic. Această clădire avea să-l protejeze pe Ceaușescu, nu doar de eventuale cutremure, ci chiar de cetățenii pe care-i guverna.

1. CENTRUL CIVIC

Special pentru facilitarea demolărilor au fost create derogări cum ar fi *Decretul nr. 49/1982 privind scoaterea din funcțiune a fondurilor fixe și declasarea unor bunuri materiale din administrarea unităților socialiste de stat*. Cu ajutorul acesteia au putut fi distruse și monumente istorice de importanță majoră ca Spitalul Brâncovenesc sau Mănăstirea Văcărești. În ciuda tuturor protestelor interne și externe, s-a folosit metoda „picăturii chinezești" pentru aducerea clădirilor foarte valoroase într-o stare care să „necesite", după cum se spunea, demolarea.

---

3 Mădălin Hodor. *Op. cit.*

4 Peter Derer. Nu a fost sistematizare, ci restructurare. În: Pop, Georgeta (edit.). *Loc. cit.*, p. 56

5 Mădălin Hodor. *Op. cit.*

De altfel, la prezentarea proiectului noului Centru Civic, făcută de N. Ceaușescu la câteva zile după cutremurul din 1977,[6] acesta a spus arhitecților și inginerilor adunați pentru ședință: „*Tovarăși, să țineți minte că terenul pe care se desfășoară noul oraș este considerat liber de orice construcție*" (relatare făcută de arhitectul Hermann Fabini, prezent în sală).[7]

Pe data de 12 aprilie 1979 , „Sala Frescelor" din Institutul de Arhitectură „Ion Mincu" a găzduit o dezbatere a Uniunii Arhitecților privind macheta proiectului de sistematizare a zonei centrale a Capitalei. Cezar Lăzărescu, președintele U.A., a prezentat principiile de sistematizare care au stat la baza machetei și a accentuat importanța acestei dezbateri pentru conturarea viitorului centru.[8] Această dezbatere, inițiată de unul dintre principalii participanți, se substituia unui autentic concurs de urbanism.

Cutremurul din 1977 a zdruncinat și echilibrul precar care se stabilise între breasla arhitecților și autoritățile comuniste. Demolările și construcția noului Centru Politic (Civic) au însemnat un veritabil „pact cu diavolul" făcut de câțiva arhitecți, fie pentru a garanta amenajarea coerentă a centrului Bucureștiului, fie din dorința de afirmare profesională. Anca Petrescu a ajuns să fie preferată în defavoarea unor arhitecți cu experiență ca Ascanio Damian sau Cezar Lăzărescu.

În presa de specialitate au ajuns puține informații legate de proiectul și construcția acestui Centru Civic, spre deosebire de situația centrului politic din Coreea de Nord care a servit ca sursă de inspirație.[9] Primul motiv al secretomaniei (locul construcției era păzit de soldați înarmați) era că se luau decizii de modificare pe loc a proiectului. Al doilea erau demolările de monumente istorice, care afectau una din temeliile regimului politic și anume: naționalismul. Și asta pentru că, spre deosebire de orașul nord-coreean Phenian (în coreeană Pyongyang), devastat de războiul coreean și reconstruit, Bucureștiul scăpase destul de puțin atins de al Doilea Război Mondial, de cutremurele din 1940 și 1977, având încă un fond generos de clădiri istorice.

---

6 Grigore Ionescu. *Jurnal 1987-1988*. donația Grigore Ionescu, Biblioteca UAUIM, p. 6

7 Victoria Dragu Dimitriu. *Povestea unei familii din București: Grecenii*. București: Editura Vremea, 2012, p. 148

8 *** Sistematizarea zonei centrale a municipiului București în discuția activului U.A. *Arhitectura*, nr. 4/1979, p. 5

9 Mariana Celac. Analiză comparată a limbajului totalitar în arhitectură. În: *Miturile comunismului românesc*. Universitatea București, 1995, pp. 183

La una dintre prezentările succesive ale proiectelor modificate după sugestii primite „de sus", arhitectul Cezar Lăzărescu folosise o machetă la scara 1:1000, în care evita distrugerea Spitalului Brâncovenesc printr-o ușoară deviere de 3% a axului bulevardului. Devierea era în realitate de 25 de metri, iar lui Ceaușescu îi plăceau, oricum, machetele mari. Anca Petrescu a folosit însă acest detaliu pentru a obține conducerea proiectului. La o altă prezentare, colectivul condus de Cezar Lăzărescu a prezentat o machetă reală, cu tot fondul de imobile existent. După o nouă intervenție a Ancăi Petrescu, macheta a ieșit din scenă.[10] Legat de devierea axului bulevardului, șeful de proiect, rectorul Cezar Lăzărescu, a avut neșansa ca în 1986 să-i fie demolată propria locuință (cu acordul lui Vasile Bumbăcea, adjunctul șefului Gospodăriei de partid, care își proteja vila sa), ceea ce i-a grăbit sfârșitul și a lăsat cale liberă afirmării doamnei Anca Petrescu.[11]

În afară de bulevardul asociat Centrului Civic și care trebuia să fie perfect drept, fără legătură cu rețeaua stradală existentă, nu s-a întreprins nici o modificare stradală radicală necesară pentru evoluția viitoare a orașului. De aceea, ideea de a-l compara pe Ceaușescu cu Haussmann nu stă în picioare. Baronul Haussmann a întreprins demolări necesare pentru viitorul Parisului, dar a ținut cont de părerea specialiștilor și de structura orașului. În București s-a creat un singur bulevard (mai lat decât Champs Elysées) și o imensă piață, gândite ca locuri de defilare. Lărgirea bulevardelor din oraș pentru crearea de 4 benzi de circulație propusă de urbaniști nu a fost permisă decât în cazuri excepționale, pentru că era considerată „o risipă de spațiu".

Scopul acestor intervenții radicale a fost acela de a crea un oraș nou, emblematic pentru regim, într-o zonă rezistentă la cutremure. Din păcate, nu s-a lucrat cu specialiști, sau nu numai cu aceștia. S-au preferat decizii de moment, ca în stare de război, fără prea multă gândire. Scopul era ca lucrurile să se miște rapid și istoria să fie înlocuită și rescrisă. Pe cât de rigid este exteriorul Casei Poporului, pe atât de opulent este interiorul (colorat, strălucitor, o lume cât se poate de diferită de cea a blocurilor comuniste). Dar învelișul Casei nu trădează prea multe despre acest veritabil Oraș Interzis din interior. Arhitectura interioară nu ia în considerare scara umană, jocul proporțiilor, oferă satisfacții ochiului,

10 Gheorghe Ionescu. Ce se poate face cu o arhitecta atît de „mare"!. *Arhitext design*, nr. 1, 1990

11 Andrei Pandele. *Casa Poporului. Un sfârșit în marmură*. Compania, p. 64

nu raţiunii, de aceea nici nu a contat prea mult calitatea materialelor şi a execuţiei, cât impresia produsă de acestea.

În cazul cartierului Uranus-Izvor vorbim despre un ansamblu mai valoros decât suma părţilor (obiectele de arhitectura luate individual)[12]. Aşa numitul Centru Civic a adus o modernizare forţată prin forme fără fond care înlocuiesc, parazitează şi ascund vechea structură a oraşului.

2. REACŢII LA DEMOLĂRI

O formă subtilă de rezistenţă a fost aceea de a atribui încercările de salvare a clădirilor propuse pentru demolare chiar regimului care le condamnase. Astfel procedează inginerul Eugen Iordăchescu în articolele sale din *Revista Monumentelor Istorice*. Actul traumatic al demolărilor a atras şi diferite reacţii de compensare care vor fi prezentate în continuare.

Expoziţia *Tradiţii de construcţie urbană* (1982)

La 3 luni distanţă de la desemnarea Ancăi Petrescu ca arhitect-şef al noului centru civic, expoziţia *Tradiţii de construcţie urbană* (desfăşurată între 29 iunie şi până aproape de jumătatea lunii august 1982, în cadrul Institutului de Arhitectură „Ion Mincu") punea în discuţie, într-un mod voalat, tocmai această sistematizare. Amploarea expoziţiei precum şi prelungirea acesteia (iniţial fusese programată doar până la 20 iulie) sugerează că breasla a reacţionat la distrugerea ţesutului istoric al oraşului. Această distrugere începuse din 1980 în cartierul Uranus, dar includea şi alte zone ale oraşului (zona Olari-Moşilor, de exemplu).

Este interesant de observat că expoziţia din 1982 a beneficiat de concursul comitetului de partid, al rectorului Cezar Lăzărescu, al catedrelor de proiectare, de teoria şi istoria arhitecturii şi al celei de urbanism, precum şi a unor institute invitate (Institutul de cercetări şi proiectări pentru sistematizare şi gospodărie comunală - I.S.L.G.C. - Bucureşti, Institutul de proiectare Carpaţi, Institutul « Proiect - Bucureşti», Direcţia generală

12 Acest lucru este valabil şi pentru Muzeul Simu, Mânăstirea Văcăreşti şi chiar şi pentru Biserica Enei care creea spaţiul necesar pentru privirea faţadei monumentale a Şcolii de Arhitectură şi oferea reperele istorice necesare pentru înţelegerea cartierului.

pentru dezvoltarea construcțiilor de locuințe, social-culturale și administrația locativă - D.G.D.A.L. – București). În ce privește conducerea IAIM, este greu de știut ce părerea aveau despre expoziție. Cert este că nu s-au opus la depozitarea pieselor, la utilizarea de mobilier (e adevărat, scos din uz), la achiziționarea de unelte și materiale pentru toaletare etc.[13]

Prin aceste colaborări s-a reușit aducerea în expoziție a unui complex de exponate: relevee, studii și proiecte de restaurare, delimitări și completări de centre și ansambluri istorice, reamenajări și revitalizări ale unor construcții sau centre comerciale, machete, fotografii, lucrări de artă plastică, fragmente ornamentale sau ale unor elemente constructive recuperate din fondul locativ, articole și publicații.

Catedra de Istoria Arhitecturii a pus la dispoziție relevee mai vechi, dar și desfășurări de pe străzile din zona demolabilă. Au contribuit cu materiale adecvate și alte instituții (D.G.D.A.L.). Conceptul expozițional a aparținut aproape în întregime studentului Marius Călinescu care, împreună cu colegii săi, au găsit soluții originale de punere în valoare a fragmentelor adunate din demolări.[14] „Suspendarea la niveluri neașteptate, plasarea în paralelipipede aflate în repaus dinamic, îngroparea pe jumătate în pat de nisip sau expunerea în cuburi transparente de sticlă sugerează când neliniștea, când neodihna, când teluricul, când prețiozitatea. Culorile predominante (albul, roșul, negrul) joacă un rol aparte în evidențierea frumuseții sau mesajelor, tezaurizate de piesele expuse."[15]

Expoziția a constituit o pledoarie pentru păstrarea, „în memoria și folosința colectivă, a imaginilor, fragmentelor, obiectelor, transplantate ori menținute *in situ,* a ansamblurilor, monumentale ori cu valoare ambientală, reprezentând temeiul acelui *viitor pentru trecut,* dar și certitudinea pentru generațiile prezente și următoare a unui trecut *pentru viitor"*.[16]

Intenția organizatorilor a fost „ca să punem la îndemâna decidenților niște argumente, că așa frământată cum a fost istoria, totuși, oamenii au creat niște valori în orașe și astea erau toate arătate acolo. De asemenea, când deja începuseră demolările, am adunat, am

---

13 Detaliile provin dintr-o discuție cu prof. Ioan Lucăcel.

14 *Ibidem*.

15 Peter Derer, Marius Călinescu. Expoziția "Tradiții de construcție urbană". *Revista muzeelor și monumentelor / Monumente istorice și de artă*. nr. 2, 1982. p. 90

16 Șt. R. I. "Tradiții de construcție urbană". *Arhitectura*, nr. 6/1982, p. 4-5

selectat cu studenții piese din demolări, ca să le vadă oamenii de aproape, că una e când vezi o decorație sus și nu-ți dai bine seama cum arată, pentru că e acoperită de praf și de urme de porumbei, și alta când o vezi de aproape."[17]

Conform prezentării oficiale, expoziția a fost coordonată de arh. Constantin Enache, arh. Carmen Eftimie și studentul-arhitect Marius Călinescu, împreună cu arh. Florin Voica, arh. Nicolae Lascu, arh. Rodica Eftenie, arh. Dan Vucicovici, arh. Cristina Olteanu, studenții-arhitecți Simona Stanciu, Cecilia Bohâlțean, Radu Cocheci, Florin Neagoe, Paula Calapod, Victor Ilieșiu, Nicolae Costin, Violeta Baicu (de la Institutul de arte plastice « N. Grigorescu »), Adriana Păun, Nicolae Crețu, Cristina Ciser, Mihai Crăciun, Constantin Petcu, Marcian Roman, Lavinia Mîrșu ș.a. [18]

Pe marginea expoziției au fost organizate trei mese rotunde la care au participat: arhitecți, istorici, istorici de artă, specialiști în restaurare, studenți. Autorul articolului din revista Arhitectura (Șt. R.) observa „prezența numeroasă a unui tineret concentrat și atent" la mesele rotunde și în sălile expoziției, pe întreaga ei durată.

Prima masă rotundă a fost dedicată *„Situației actuale în cunoașterea, recuperarea, păstrarea și utilizarea patrimoniului construit".* Printre participanți s-au aflat: prof. doc. arh. Grigore Ionescu, dr. arh. Eugenia Greceanu, conf. dr. Răzvan Theodorescu, arh. Nicolae Pruncu.[19] Au fost puse în evidență probleme privind evidența patrimoniului, finanțarea și legislația specifică, practica de reproiectare și restaurare a obiectelor și zonelor, reintegrarea acestora în circuitul cultural și economic actual.

A doua masă rotundă a avut drept temă *„Formarea și reciclarea profesioniștilor specializați în problemele patrimoniului arhitectural și urbanistic".* Participanții, prof. dr. arh. Gheorghe Curinschi, prof. dr. Dinu Giurescu , dr. Panait I. Panait și conf. dr. Aurelian Trișcu, au dezbătut aspecte legate de sensibilizarea proiectanților și edililor, înțelegerea și aprecierea istoriei naționale.

A treia masă rotundă nu a fost prezentată în revistă dar se amintește că „a fost marcată

17 Peter Derer. Nu a fost sistematizare, ci restructurare. În: Pop, Georgeta (edit.). *Loc. cit.*, p. 47

18 Șt. R. I. *Op. cit.*, p. 4-5

19 Trioul format din Grigore Ionescu, Răzvan Theodorescu și Dinu Giurescu (membrii ai CNPCN) va semna pe 14.12.1984 o scrisoare de protest împotriva demolării bisericii Văcărești.

de vizionarea unor filme și serii de diapozitive înfățișând vechi cartiere bucureștene, conflictul vechi-nou în construcția orășenească, arhitectura urbană meșteșugărească și tradiția urbană în artele plastice."[20]

Fragmentele din cadrul expoziției au fost preluate în special de pe două străzi propuse pentru demolare (Schitul Maicilor și Cazarmei), dar și din alte străzi din zona Antim-Uranus și din zona Olari-Moșilor. Din clădirile de acolo s-a extras ce era interesant și ce se putea demonta, dar ele fuseseră deja tâlhărite (se furaseră ușile sobelor și alte elemente). Fragmentele au fost transportate cu mașina și depozitate. Ulterior au fost toaletate și catalogate, fiecare primind o fișă.[21] Mai multe detalii se găsesc în RMI nr. 2/1982: „O primă fază constă în depistarea și înregistrarea obiectelor și zonelor, cartate și inventariate apoi pe baza fișelor tehnice și a releveelor. Este cazul studiului privind delimitarea centrului istoric al Capitalei (I.AI.M.) precum și al analizelor plurivalente de sit efectuate de studenții anului 6, de fișele tehnice pentru clădiri (Piața Libertății) sau subansambluri de construcții. I.AI.M. și D.G.D.A.L., au prezentat relevee de obiecte și ansambluri, considerate planimetric ori parietal (Cîlnic, desfășurările stradale în zona Uranus), ajungând până la detalii (piese din pseudo-lapidariu măsurate de studenții anului I)."[22]

Curentul de opinie împotriva demolărilor din IAIM a contribuit la decizia de înființare a muzeului IAIM. După ce expoziția s-a încheiat în august 1982, exponatele au fost mutate din spațiul expozițional din Corpul nou în spațiul Atelierului de Modelaj, punând astfel bazele Muzeului. Prin preluarea fragmentelor de clădiri salvate din demolări, muzeul IAIM stabilea o altă legătură cu istoria arhitecturii românești și inițiia un demers de cunoaștere și respectare a patrimoniului construit. Gestionarul acestui muzeu era Secretarul de partid al IAIM, conf. arh. Paul Georgescu. Trebuie observat că acesta a îngrijit deopotrivă mărturiile religioase (replici de la Văcărești, Hurezi, Arnota, Cotroceni, Antim, Stavropoleos), cele regale (câteva steme) cât și fragilele piese de la Muzeul Simu pe care le-a propus pentru înscrierea în PCN.

---

20 Peter Derer, Marius Călinescu. Expoziția "Tradiții de construcție urbană". *Revista muzeelor și monumentelor / Monumente istorice și de artă*. nr. 2, 1982. pp. 89-90

21 Detaliile provin dintr-o discuție cu prof. Ioan Lucăcel pe această temă.

22 Peter Derer, Marius Călinescu. *Op. cit.*, p. 89

Epilog. Istoricul Dinu Giurescu a scris, după 1989, despre „raderea trecutului” [23], Gr. Ionescu a avut intervenții publice care-i reflectau indignarea din *Jurnal*. Alături de Răzvan Theodorescu, cei doi au fost invitați de seamă și vorbitori în cadrul expoziției *Tradiții de construcție urbană*. Lucrul acesta nu a fost o coincidență. Expoziția nu a fost popularizată în rândul studenților (mulți nu au auzit de ea) și nici al breslei (al doilea articol pe acest subiect, în revista *Arhitectura*, nu a mai apărut). Expoziția a fost o ocazie pentru discutarea și formarea unei imagini asupra demolărilor, un subiect tabu la acea vreme. De la aceste discuții nu putea lipsi trio-ul format din Grigore Ionescu, Răzvan Theodorescu și Dinu Giurescu (membri ai CNPCN). Cei trei au semnat pe 14 decembrie 1984 o scrisoare de protest împotriva demolării bisericii Văcărești. Această scrisoare va fi urmată, pe parcursul anilor 1985-1986, „de o serie de memorii și intervenții oficiale sau neoficiale” care exprimau dezaprobarea față de demolările din acei ani.[24]

Ce a rămas din această expoziție au fost fragmentele din demolări care se află și azi în cadrul Centrului Expozițional Documentar al UAUIM: „Atunci s-au adunat și piese din astea de cahle, de sobe, fel de fel de piese eterogene, pe care acum când le vezi îți dai seama, prin ele, de valoarea caselor. Pentru că în arhitectură se spune că o construcție este un document mai puternic decât un document scris, pentru că un document scris este deja interpretat de cel care l-a scris, pe când ăsta este cel adevărat, pe el poți să-l interpretezi tu, în toate felurile. Ca materie, ca tehnică de construcție, ca detaliu, ca influențe, ca circulație de idei și de marfă. De asta spun că e un document și de-asta am luptat și luptăm să se păstreze din București aceste valori.”[25]

JURNALE (Gheorghe Leahu, Grigore Ionescu)

Bogăția de informații consemnate de Grigore Ionescu în *Jurnalul* său din anul 1987 despre demolarea bisericii Văcărești (pp. 6-11) precum și despre alte demolări (pp. 12-20) confirmă

23 Dinu Giurescu. *The Razing of Romania’s Past: International Preservation Report*

24 Alexandru Panaitescu. *De la Casa Scânteii la Casa Poporului: patru decenii de arhitectură în București: 1945-1989,* p. 187

25 Prof. dr. arh. Aurelian Trișcu. În: Pop, Georgeta (edit.). *Esența unui oraș: despre demolări, case și oameni în București*. București: Fundația Academia Civică, 2016

preocuparea pentru documentarea, discutarea și mobilizarea împotriva demolărilor. De fapt *Jurnalul* acesta era un mod de a „a alunga gândurile negre" generate de lipsa de rezultat a demersurilor de protejare a unor clădiri istorice. Autorul său se vedea ca un om care nu mai are nimic de pierdut: „Stau cu gândul la ce mai aşteptăm de la viaţă." (p. 4) Mai mult decât atât, se simțea obligat, în calitatea sa de istoric al arhitecturii românești, să consemneze aceste distrugeri (p. 5). [26]

Grigore Ionescu face un scurt inventar al clădirilor importante demolate în zona Uranus-Unirii, dar observă apoi că gustul demolărilor se întinde și în restul orașului, independent de bulevardul nou creat: „A fost apoi deviat [bulevardul], sacrificându-se pe lângă multe clădiri valoroase, Spitalul Brîncovenesc și așezămintele anexe acestuia. Debușează acum în imensa și fără formă precisă Piață a Unirii. De aici se va continua mai departe, dincolo de Piață, știe Dumnezeu cum și până unde. Pentru ridicarea imensului ansamblu proiectat au fost dărâmate numeroase clădiri vechi, solide, printre care cele câteva valoroase construite în veacul 19 în stil clasicist, cu parter și etaj de pe str. Sfinții Apostoli, case mai noi, dar valoroase și solide – casele fostului premier Dobrescu, ale arhitectului Statie Ciortan, școli noi, instituții vechi, printre care jumătate din complexul mănăstirii Antim, cu numeroase chilii și bucătăria cu minunate bolți de pe colțul nord-est, frumoasa biserică de pe Dealui Spirii, operă din prima jumătate a veacului nostru a arhitectului Trajanescu și multe altele. Încet-încet, pe măsură ce lucrările la noua arteră și a Palatului Republicii au continuat – cele de la palat continuă și azi, lucrându-se zi și noapte – au început să fie sacrificate și alte monumente vechi ale orașului, care nici nu ședeau cumva în calea noilor clădiri proiectate." (p. 10) Apoi detaliază demolările de la Cotroceni și Văcărești. Demolarea Văcărețiului îl revoltă în mod deosebit și face o analiză foarte pertinentă a demagogiei din acele vremuri: „A cinsti ostentativ memoria lui Burebista, Dromihete, a lui Decebal sau Traian, a aminti din când în când, pentru a face anume apropierea, de un Mircea cel Bătrîn (rebotezat fără înțeles cel Mare) sau de Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul nu e de ajuns spre a confirma și iată locul de drept ce-l avem în cultura Europei dacă dăm uitării și distrugem urmele trecutului cultural care ne-au fost lăsate de strămoșii noștri români, cei mai apropiați, când printre acestea se află și cel de numele căruia este legată mănăstirea

26 Grigore Ionescu. *Jurnal 1987-1988 (manuscris)*. Biblioteca UAUIM, cota 106 GI

Mihai Vodă – Mihai Viteazul – simbolul unității noastre naționale." (p.16-17)

Arhitectul Gheorghe Leahu documentează în jurnalul său cozile și viața cotidiană a bucureștenilor în anii 80, dar și aspecte ale profesiei sale. Iată cum comentează construcția Casei Poporului: „Avuția țării, «bunăstarea» noastră, sărăcia noastră, sunt zidite în sudoarea celor 20.000 de sclavi moderni ce transpun în operă cea mai formidabilă, inutilă și mai plină de grandomanie construcție administrativă a lumii din toate timpurile."[27] Un alt subiect pe care insistă arhitectul este pregătirea demolării mânăstirii Văcărești, un lucru absolut de neînțeles pe care nu îl poate pune decât pe seama nebuniei cuplului prezidențial. O temă recurentă a constituit-o critica restructurării urbane a capitalei: „Se dărâmă pe rupte, se construiește în loc foarte mult și foarte prost, se depersonalizează orașul, i se schimbă complet caracterul, blocurile vin ca un tăvălug, care rade cartiere întregi cu grădini și curți și arbori vechi de zeci și sute de ani. În locul vieții liniștite la curte, blocuri în care ne înghesuim ca viermii pe verticală, supuși austerității unor programe de necivilizație cu apă caldă de cinci ori pe săptămână, câte două ore, cu frig în timpul iernii, cu depersonalizarea noastră ca oameni deveniți soldați ai unei armate oarbe de muncitori".[28] Un alt pasaj prezintă colaborarea dictatorului cu arhitecții: „Joia trecută el s-a urcat pe Casa Poporului de unde a cerut să i se jaloneze cu baloane galbene din sârmă împrăcate în pânză axul „Victoriei Socialismului" până departe spre Mihai Bravu. De unde noi arhitecții am propus mereu păstrarea traseului străzilor existente în zona Căuzași-Vitan Dudești, el observând de la înălțimea casei sale că Victoria Socialismului e foarte neînsemnată ca lungime, că Piața Unirii e un hău imens, că în continuare nu se citește deloc «măreția» traseului, a cerut să se taie drept un bulevard lat de 92-70m până dincolo de Poșta Vitan." Aceste dispoziții verbale ale conducătorului țineau loc de forme legale, așa cum observă arhitectul în alt pasaj: „se demolează cu brutalitate, neomenește, gonindu-se oameni din casele lor în 2-3 zile, oameni bătrâni, unii care au muncit o viață întreagă și acum nu mai au puteri s-o ia de la capăt. Fără decret, fără forme legale, mai rău ca pe timpul războiului, Bucureștiul pierde într-un ritm de distrugere nemaiîntâlnit, mii de case."[29]

---

27 Gheorghe Leahu. *Arhitect în "epoca de aur"*. Fundația Academia Civică, 2004

28 *Ibidem*., p. 56

29 *Ibidem*., p. 148

FOTOGRAFII demolărilor

Acestea se făceau cu anumite riscuri. Cei care fotografiau în zonele cu demolări erau legitimați, lucru recunoscut de arhitecții Ion Lucăcel, Andrei Pandele sau Radu Ștefănescu. Aceștia aveau însă câțiva ași în mânecă: Ion Lucăcel avea legitimație de fotograf profesionist [30] la fel ca Radu Ștefănescu, iar Andrei Pandele s-a folosit de legitimația sa de fotograf sportiv și de locul său de muncă, care era pe atunci la Institutul Carpați.[31]

Nu era suficient faptul că „fotografiatul era considerat un delict, o tentativă de denigrare a țării și a Conducătorului". Demolările erau greu de surprins pentru că, de multe ori, se făceau „la adăpostul întunericului, pe ascuns".[32] Există o serie de fotografii „oficiale" cu ocazia translărilor, o altă serie de fotografii anterioare demolărilor și destul de puține din timpul acestora.

OPOZIȚIA DISCRETĂ (rezistența prin cultură)

Opoziția a existat, dar „nu putea fi eficientă, pentru că trăiam într-o dictatură care nu dialoga cu cetățenii și nici nu apela în suficientă măsură la specialiști". A existat în schimb o opoziție discretă, „o opoziție ca și în alte profesii, ca la pictori, sau ca la scriitori, erau *șopârle* care se manifestau în unele articole publicate, în anumite expoziții. Prea mult nu se putea face."[33] Și caricaturile din revista *Arhitectura* erau o formă de opoziție.

Coperta din 1984 a revistei Arhitectura ne înfățișează desenul unui capitel de la Văcărești în curs de ștergere. Desenul acestuia era o temă frecventă la desen ornamental, pe baza mulajelor existente în cadrul Gliptotecii IAIM.

NEIMPLICAREA ca formă de opoziție

Demolările au creat o dilemă în rândul specialiștilor. Dacă nu cumva implicarea pentru salvarea unor fragmente din monumentul în demolare nu-i făcea să fie părtași la aceasta.

---

30 Detaliul provine dintr-o discuție cu arh. Ion Lucăcel pe această temă.

31 Andrei Pandele. *Op. cit*., p. 60

32 *Ibidem*., p. 54

33 Peter Derer. Nu a fost sistematizare, ci restructurare. În: Pop, Georgeta (edit.). *Loc. cit*., p. 52

Voiau ca prin neimplicarea lor să trimită autorităților (dar și breslei) un mesaj. Este adevărat că demolările nu țineau cont de participarea sau neparticiparea lor dar, în general, specialiștii nu mai apăreau în locurile în care se încălca legea. [34] Dintr-o altă perspectivă, specialiștii nici nu prea aveau ce să facă în acest haos, în care expertiza lor nu mai însemna mare lucru. Puținele lucruri care s-au salvat, s-au salvat sub presiunea timpului, fără susținerea legii (persoanele implicate nu aveau de multe ori calitatea să fie prezente la demolări) și, în general, în condiții improprii pentru o intervenție profesionistă.

TRANSLĂRILE sau SALVAREA ÎN ULTIMUL CEAS

Această metodă a apărut ca ceva revoluționar pentru că nu a fost ceva încurajat de autorități, ci dimpotrivă, inițiativa a fost tolerată de oficiali pentru a mai salva puțin din imaginea externă dezastruoasă. Tehnologia exista, într-un anumit stadiu, încă din 1935, când Emil Prager a ridicat biserica din Rebegești, dar în perioada regimului comunist ea nu a fost folosită decât după 1982. În mod paradoxal, cel care a propus o soluție inovatoare de translare, inginerul Eugeniu Iordăchescu, era un critic al regimului [35], motiv pentru care va avea interdicție de a părăsi țara și deci de a folosi această inovație în alte țări (această interdicție a costat România un contract de 100 de milioane de dolari în Canada).[36] Trebuie observat că în alte țări comuniste ca URSS sau Iugoslavia, a existat inițiativa mutării unor clădiri și că aceasta a presupus mai mult efort și timp decât translarea (mutarea mânăstirii Piva din Muntenegru a durat peste 11 ani: 1970-1982 pentru că au fost salvate și frescele și probabil că și Mânăstirea Văcărești ar fi meritat un tratament similar sau, măcar, translarea).

34 Pop, Georgeta (edit.). *Loc. cit.*, p. 192

35 Redactase în 1979 o scrisoare anonimă dușmănoasă la adresa regimului. Viorel Gh. Speteanu. *Dr. ing. Eugeniu Iordăchescu : un salvator al monumentelor de arhitectură*. București : Editura Speteanu, 2010, p. 470

36 *Ibidem*, p. 471

Inginerul Iordăchescu s-a gândit prima dată la posibilitatea mutării clădirilor în anii 60, după demolarea Muzeului Simu.[37] Revine la această idee după demolarea Bisericii Enei. Dar momentul în care se decide să găsească o metodă, este atunci când vede macheta uriașă a Bucureștiului la scara 1:1000 [38] expusă în sala sporturilor din Giulești.[39] Iată cum își amintește Gh. Leahu acest episod: „După fiecare revărsare de indicații, această machetă blestemată era demontată în panourile sale componente, era adusă la „Proiect-București", unde sute de arhitecți proiectanți, desenatori decupam, transformam, trasam alte soluții, cârpind impecabil totul pentru următoarea prezentare.

Ca un copil răsfățat care și-a descoperit jucăria preferată, Ceaușescu solicita aproape săptămânal să-i fie prezentată macheta pe care lansa cu bățul, cocoșat pe podiumul rulant, alte și alte indicații. "[40]

Acestea lucruri aveau loc în 1982. Pe atunci ing. Iordăchescu era director tehnic la Institutul Proiect București. După puțin timp, în iulie 1982, acesta realizează translarea primei clădiri cu metoda Iordăchescu: biserica Schitul Maicilor.

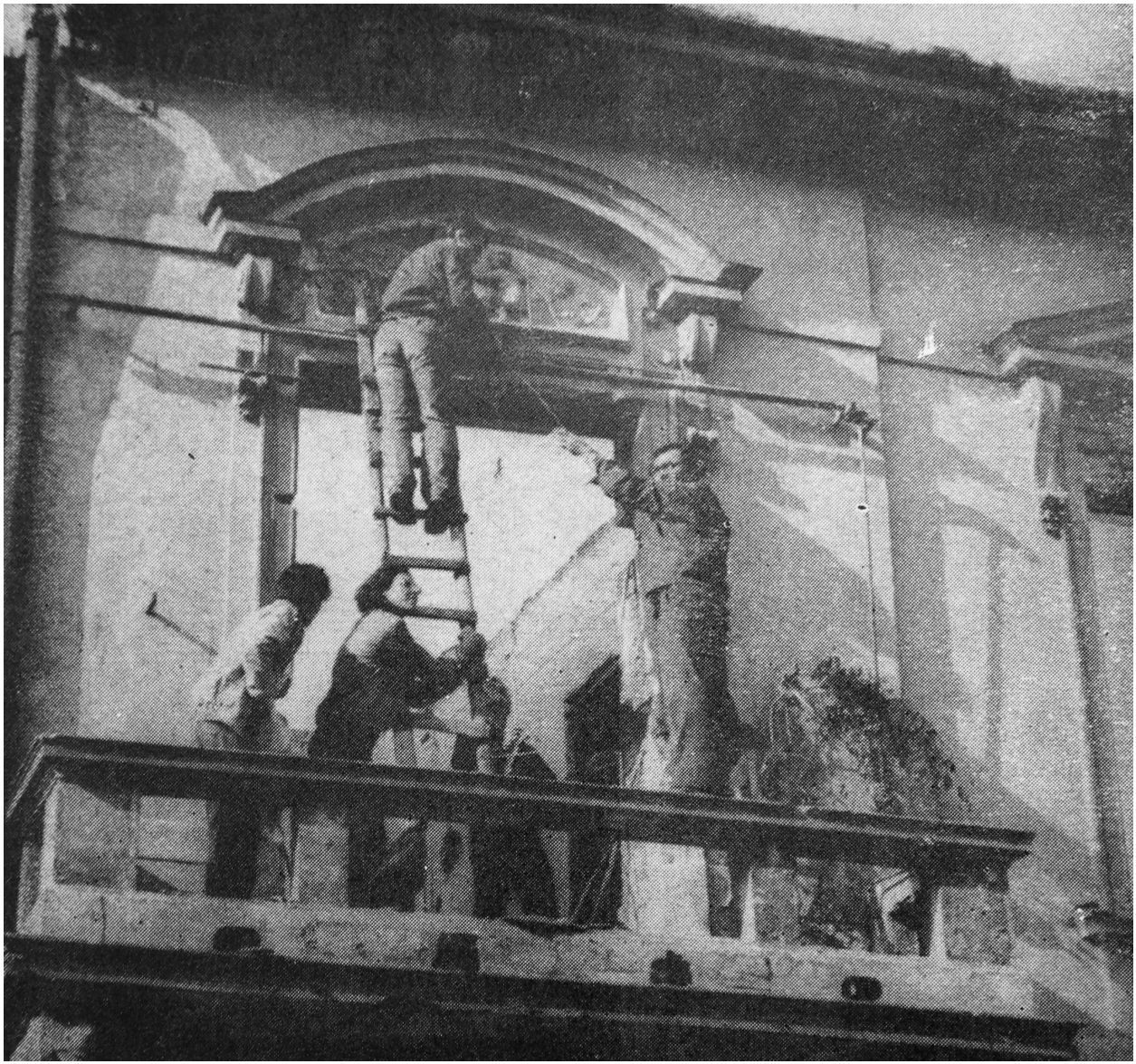
---

37 *Ibidem*, p. 444

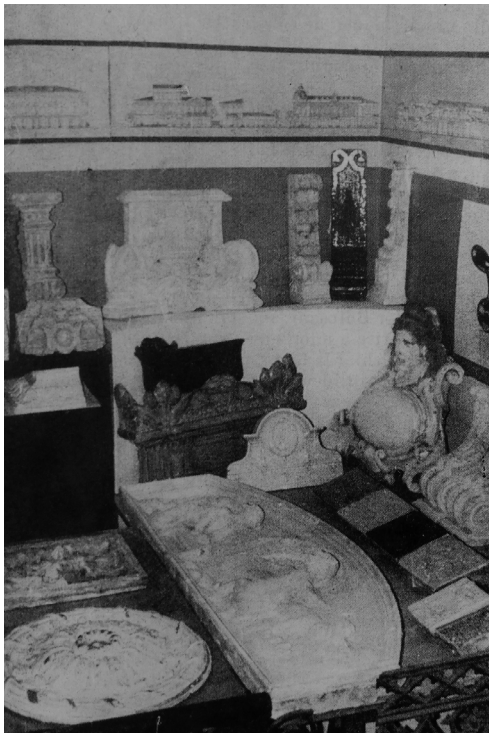
38 În *Memorialul Bucureștilor*, episodul 1, realizat de TVR, la minutul 41 se poate vedea această machetă, filmul este disponibil online la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=S-pEXxn37v4

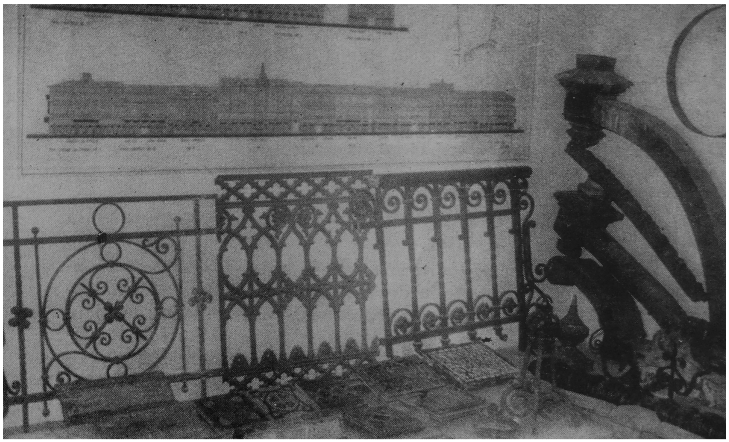
39 Viorel Gh. Speteanu. Op. cit., p. 466

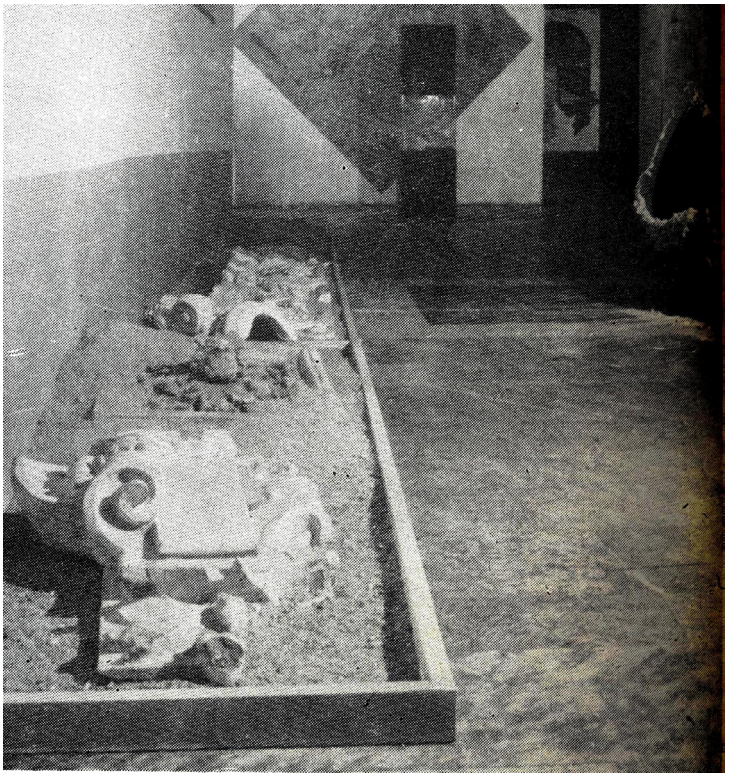
40 http://www.memorialsighet.ro/analele-sighet-10-anii-1973-1989-cronica-unui-sfarsit-de-sistem/

Grup de studenți de șa Institutul de Arhitectură în timpul operațiunilor de colectare a unor piese și subansambluri în zpne demolate din București. Sursa: Revista Arhitectura

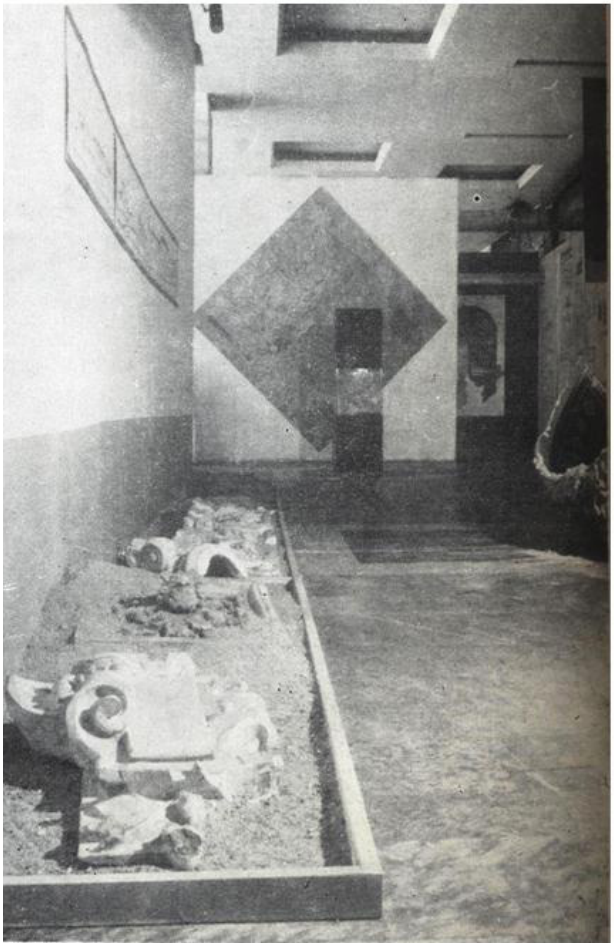

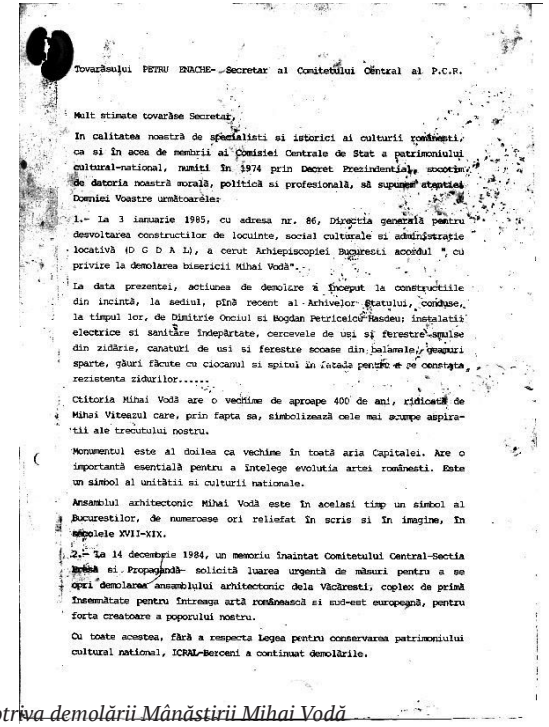

Sectoare din colecția de piese și ansambluri de construcție tradițională realizată la Institutul de Arhteictură „Ion Mincu”, cuprinzând elemente de ceramică, ghips, ciment și elemente din lemn, metal etc.

Fotografie din expoziția din 1982. În prim plan este un ornament care a fost transformat ulterior prin adăugarea cuvântului MUZEU (fotografia din dreapta). Într-o manieră mai elegantă, celelalte piese provenite din demolări au fost adaptate la specificul camerei-muzeu sau la cel al Pinacotecii UAUIM.

Tovarășului PETRU ENACHE- Secretar al Comitetului Central al P.C.R.

Mult stimate tovarășe Secretar,

In calitatea noastră de specialiști și istorici ai culturii românești, ca și în acea de membrii ai Comisiei Centrale de Stat a patrimoniului cultural-național, numiți în 1974 prin Decret Prezidențial, socotim de datoria noastră morală, politică și profesională, să supunem atenției Dumnei Voastre următoarele:

1.- La 3 ianuarie 1985, cu adresa nr. 86, Direcția generală pentru desvoltarea constructiilor de locuințe, social culturale și administrație locativă (D G D A L), a cerut Arhiepiscopiei București acordul " cu privire la demolarea bisericii Mihai Vodă".

La data prezentei, actiunea de demolare a început la constructiile din incintă, la sediul, pînă recent al Arhivelor Statului, conduse, la timpul lor, de Dimitrie Onciul și Bogdan Petriceicu Hasdeu; instalații electrice și sanitare îndepărtate, cercevele de uși și ferestre smulse din zidărie, canaturi de usi si ferestre scoase din balamale, geamuri sparte, găuri făcute cu ciocanul si spitul în fatada pentru a se constata rezistenta zidurilor.....

Ctitoria Mihai Vodă are o vechime de aproape 400 de ani, ridicată de Mihai Viteazul care, prin fapta sa, simbolizează cele mai scumpe aspirații ale trecutului nostru.

Monumentul este al doilea ca vechime în toată aria Capitalei. Are o importanță esențială pentru a înțelege evolutia artei românești. Este un simbol al unității si culturii naționale.

Ansamblul arhitectonic Mihai Vodă este în acelasi timp un simbol al Bucurestilor, de numeroase ori reliefat în scris si în imagine, în secolele XVII-XIX.

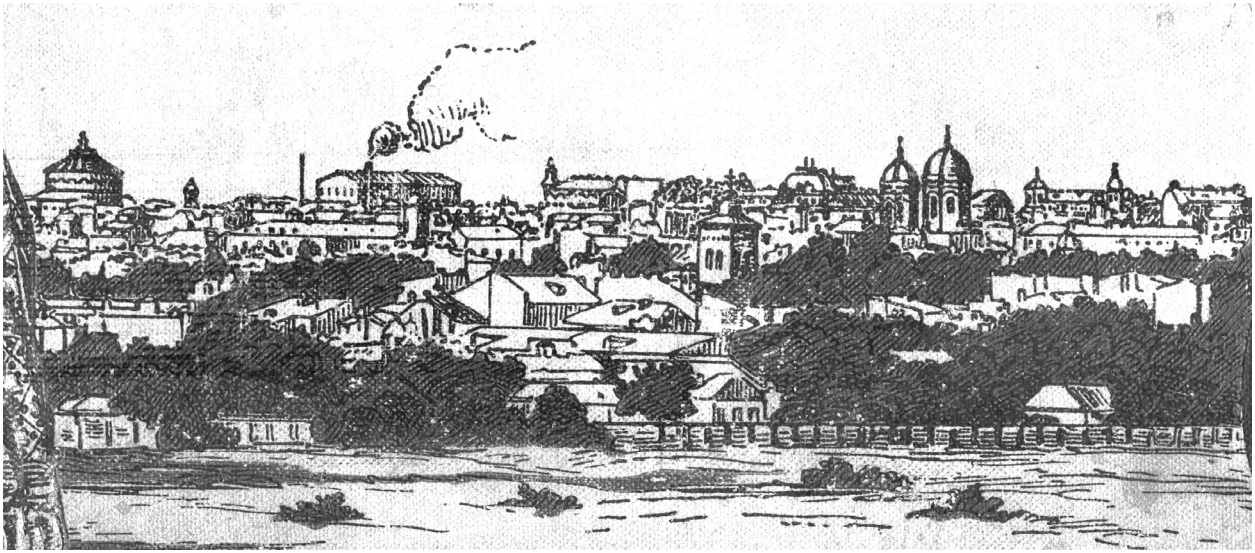
2.- La 14 decembrie 1984, un memoriu înaintat Comitetului Central-Sectia Arte si Propagandă- solicită luarea urgentă de măsuri pentru a se opri demolarea ansamblului arhitectonic dela Văcărești, coplex de primă însemnătate pentru întreaga artă românească si sud-est europeană, pentru forta creatoare a poporului nostru.

Cu toate acestea, fără a respecta Legea pentru conservarea patrimoniului cultural national, ICRAL-Berceni a continuat demolările.

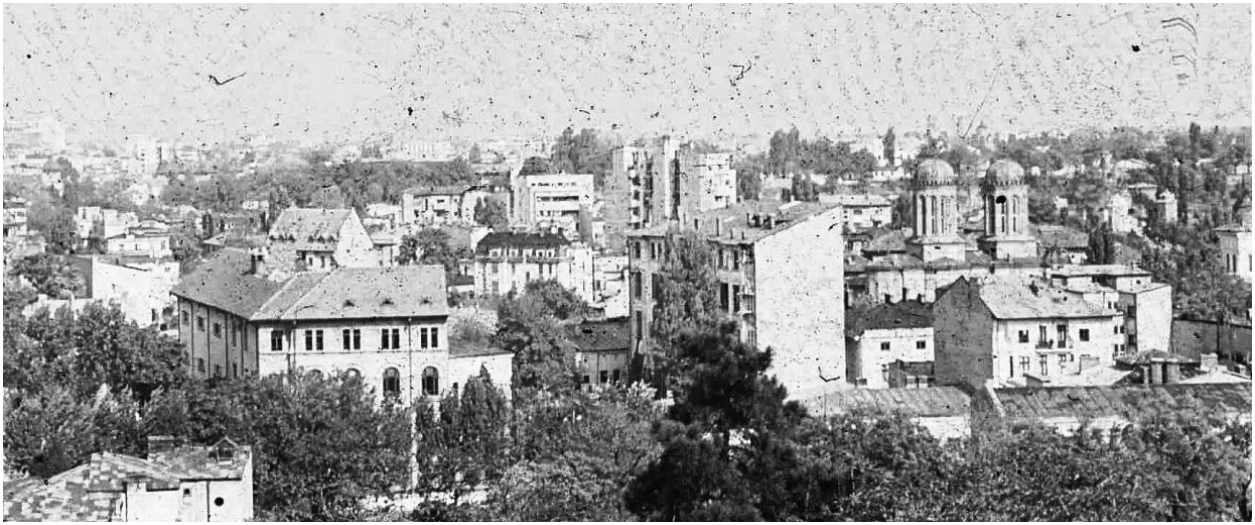
Protest împotriva demolării Mânăstirii Mihai Vodă

Sursa: arhiva Ştefan Gane online

Panorama zonei Antim din Album general al României, Alexandru Antoniu, 1904, detaliu copertă

Zona Antim fotografie din anii 70, arhiva CED UAUIM

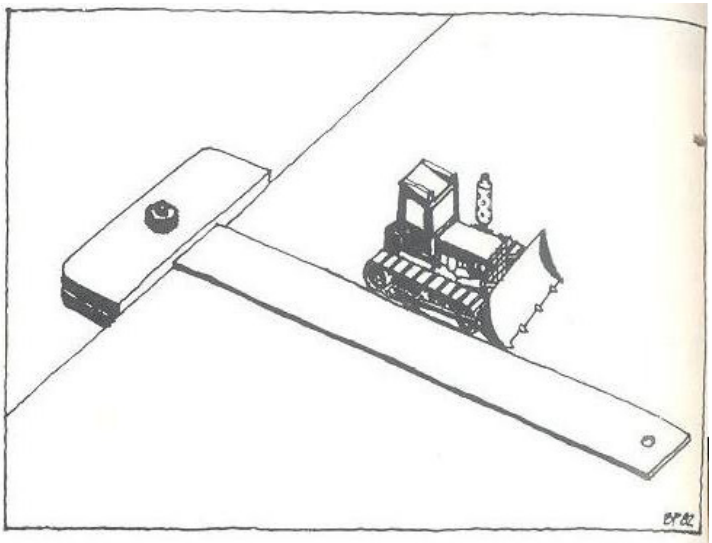

Coperta Revista Arhitectura nr.1/1984

„Urbanism”

Desen de Paul Bădulescu

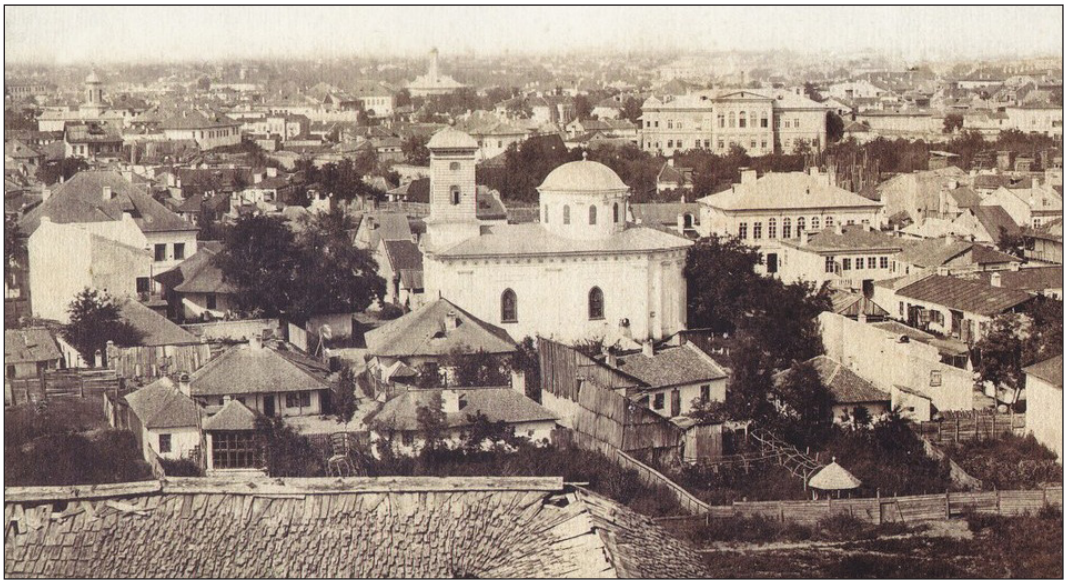
Revista Arhitectura, nr. 2, 1982, p. 50

Biserica Sf. Ilie, Google maps

Biserica Sf. Ilie Rahova-l-Angerer-1856

Biserica Sf. Ilie Rahova în timpul lucrărilor de translare, 1986.

Fotografie din Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă, 1986, nr. 2

Biserica Sf. Ilie Rahova fotografie din anii 70, arhiva CED UAUIM

Mutarea Bisericii Schitul Maicilor, București, 1982, autor: Armand Rosenthal,

ID fotografie: 11460253, Agerpres Foto/Arhiva Istoric